

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

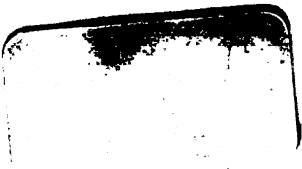
MG 1236.7.78

Ὀλίγαι λέξεις εἰς ἀπάντησιν τῆς
ὑπ' ἀρ. 5688 ἐγκυκλίου τῆς Ἱερᾶς
Συνόδου κατὰ τῆς Παπίσης Ἰωάννας

Ms A 9. 2. 36. 1. 18

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

ΟΛΙΓΑΙ ΛΕΞΕΙΣ

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπ' ἀρ. 5688

Ἐγκυκλίου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

κατὰ τῆς

Παπισσῆς Ἰωάννας.

«Ὡς εἶπε φαῦλα ἀληθινῶν ῥήματα.»

Ἰωβ στ', 25.

ΛΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΙΣ «ΑΥΓΗΣ».

ΘΑΟΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ. — ΑΡΙΘ. 57.

1866.

MG 1236.7.78¹

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ!

Τὴν ἀνὰ χειρας ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐγγύκλιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου εἶχον ἐτοίμην πρὸ πολλοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐν ἀρ. 98⁵ τοῦ Ἐθροφύλακος ἄρθρου τοῦ Ἀγ. Καρυστίας, δι' οὗ ἐπληροφόρει τὴν Κυβέρνησιν ὅτι, μέχρις οὗ τιμωρηθῆ ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἰωάννας, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος «ἔχει δίκαιον μὴ ὑπακούουσα εἰς τὰ ἀντικατοικὰ αὐτῆς προστάγματα», ἀνέστειλα τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς, φοβούμενος μὴ οἱ σεβασμιώτατοι ἱεράρχαι μας εὕρωσι νέαν πάλιν ἀφορμὴν ν' ἀναβάλωσι τὰς ἀπαρεσκούσας αὐτοῖς χειροτονίας. Εὐτυχῶς ὁμῶς οἱ πολυσέβαστοι Συνοδικοί, νομίσαντες ὅτι ἔσωσαν τὴν τιμὴν τοῦ τάγματος διὰ τῆς μακρᾶς αὐτῶν ἀντιστάσεως ἐνέδωκαν τέλος πάντων εἰς τὰ προστάγματα τῆς Κυβερνήσεως, προβάντες εἰς τὰς χειροτονίας· καὶ ἐμὲ δὲ αὐτὸν ἐφαίνοντο λησμονήσαντες ἐπὶ τινὰ καιρόν. Ἄλλ' ἡ ἀνακωχὴ ὑπῆρξε σύντομος, καὶ μετ' ὀλίγον ἤρξαντο πάλιν ἐνοχλοῦντες τὸν κ. Εἰσαγγελέα, ἵνα τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τὸν κακοῦργον συγγραφεά· ἐσχάτως δὲ ἐπῆλθεν εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν καὶ θεολόγος τις ἐκ Γερμανίας, ὅστις ἵνα δείξῃ τὴν ἐκεῖ ἀποκτηθεῖσαν σοφίαν του καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀκραιφνῆ ζῆλον ἐφιλοτέχνησε κατ' ἐμοῦ δεκαεξὶ ὀλοκλήρους στήλας ὕβρεων ἐν τῷ τελευταίῳ ἀριθμῷ τῆς Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν. Ταῦτα πάντα μὲ ἠνάγκασαν μετὰ ἐξάμηνον ἀποχὴν νὰ λύσω τέλος πάντων τὴν σιωπὴν, δημοσιεύων τὴν Ἀπάντησιν ταύτην, ἧς οὐδόλως προτίθεμαι ν' ἀρνηθῶ τὴν πατρότητα, εἰ καὶ ἐγράφῃ τριτοπροσώπως.

E. A. P.

Πρὸς τὰ Σ. μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

«Vae caecis ducentibus! Vae caecis sequentibus!»

(Ἐκ τῶν τοῦ ἱεροῦ Ἀύγουστίνου.)

Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι!

Παρουσιαζόμενος νὰ υποβάλω εἰς τὰς ὑμετέρας Πανιερότητας ταπεινὰς τινὰς παρατηρήσεις περὶ τῶν ἀποκηρύξεων, καταμηνύσεων καὶ ἐγκυκλίων, εἰς τὰς ὁποίας ὡς ἄγρυπνοι φρουροὶ τῆς ὀρθοδοξίας ἐκρίνατε εὐλογον νὰ προβῆτε κατὰ τῆς «Παπίσης Ἰωάννας», αἰσθάνομαι πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ἀνάγκην νὰ δικαιολογήσω πῶς ἐτόλμησα ν' ἀναγνώσω βιβλίον, τὸ ὁποῖον δι' ἐπισήμων ἐγκυκλίων καὶ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἁμβωνος ἐκηρύξατε γέμον πάσης κακοδοξίας καὶ ἀσεβείας, τὸν συγγραφέα αὐτοῦ ὄργανον τοῦ Σατανᾶ, ἔχιδναν καὶ κακοδρον καὶ τοὺς ἀναγνώστας ἐν Ἀγ. Πνεύματι ἀφορισμένους. Τοῦτο δὲ πράττων οὐ μόνον ἑμαυτὸν προτιθεμαι νὰ δικαιολογήσω, ἀλλὰ καὶ τὴν συνειδήσιν νὰ καθησυχάσω πολλῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, οἵτινες ὑποπεσόντες εἰς τὴν αὐτὴν παράβασιν ἐκ περιεργείας, νομίζουσιν ἑαυτοὺς καὶ πράγματι ἀφορισμένους.

Ὅσακις ἡ Ἐκκλησία ἀποκηρύττη βιβλίον, ὑποτίθεται ὅτι εὐρίσκει ἐν αὐτῷ πλάνην τινὰ ἢ βλασφημίαν, τὴν ὁποίαν

καταδικάζει· και τότε πᾶς εὐσεβὴς χριστιανὸς χρεωστέ-
 ν' ἀποστρέφεται και ν' ἀποπτύη τὴν πλάνην ταύτην. Οὐδό-
 λως ὁμως ὑποχρεοῦται νὰ πιστεύη ὅτι ἡ καταδικασθεῖσα
 αὕτη πλάνη ὑπάρχει τῷ ὄντι ἐν τῷ βιβλίῳ· διότι ἡ Ἐκκλη-
 σία, ἀν και ἀναμάρτητος περὶ πάντα τ' ἀφορῶντα τὴν πί-
 στιν, δὲν δύναται ὁμως νὰ θεωρηθῆ οὐδ' ἐθεωρήθη ποτὲ ὡς
 ἀλάθαστος και περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν βιβλίων, καθ' ἣν οἱ
 συγκροτοῦντες αὐτὴν ἱερεῖς, στερούμενοι τῆς βοήθειας τοῦ
 Ἁγ. Πνεύματος, τὸ ὁποῖον εἰς μόνας τὰς δογματικὰς συζη-
 τήσεις φωτίζει και ἐμπνέει τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπόκεινται ὡς
 ἄνθρωποι εἰς παρενοήσεις και ἀπάτας. Ἄλλ' ἵνα κάλλιον ἐν
 νοήσητε τὴν πρότασιν μου, σπεύδω νὰ ἐνθυμίσω ὑμᾶς τὸ
 παράδειγμα τοῦ Ἁγ. Βασιλείου, ὅστις κατεδίκασεν ὡς βλά-
 σφημα και ἄρειανίζοντά τὰ συγγράμματα Διονυσίου τοῦ ἐξ
 Ἀλεξανδρείας, ἐνῶ ὁ Ἁγ. Ἀθανάσιος ἠσπάζετο αὐτά, οὐχὶ
 βεβαίως διότι παρεδέχετο τὴν πλάνην τοῦ Ἀρείου, ἀλλὰ διότι
 ἄλλως ἐρμηνεύων οὐδ' ἴχνος τῆς πλάνης ταύτης εὕρισκεν εἰς
 τὰ βιβλία τοῦ Διονυσίου· ἀμφότεροι δὲ ὅτε Βασίλειος και
 ὁ Ἀθανάσιος ἦσαν ὀρθόδοξοι, ἀφοῦ ἐξίσου ἀπεστρέφοντο τὴν
 πλάνην ταύτην, κατὰ τοῦτο μόνον διαφωνοῦντες ὅτι ὁ μὲν
 εὕρισκεν αἰρετικά, ὁ δὲ ἕτερος δὲν ἐνόμιζε τοιαῦτα τὰ βιβλία
 τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θεολόγου, ζήτημα ὅπερ οὐδόλως ἐνδιαφέρει
 τὴν ὀρθοδοξίαν.* Οὕτω καγὼ ἀνέγνωσα και ἀναγινώσκω τὸ

* Ἄν τοῦτο δὲν ἤρκει, ἠδυνάμην νὰ προσθήσω πλεῖστα ἄλλα παραδείγ-
 ματα τοιαύτης περὶ τὴν ἐνοίαν τῶν συγγραφέων διαφωνίας. Οὕτω τὸ
 σύγγραμμα τοῦ Ὀριγένους περὶ Δαιμόνων και τὰ τοῦ Θεοδορήτου κατὰ
 τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου κατεδικάσθησαν ὡς αἰρετικά ὑπὸ τῆς ἐκκ. Συνόδου,
 και ἐν τούτοις πλεῖστοι θεολόγοι, παρὰ τοῖς δυτικοῖς μάλιστα, ἰσχυρί-
 σθησαν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν αὐταῖς ἴχνος κακοδοξίας, ἀπατηθείσης τῆς

ἀποκηρυχθὲν βιβλίον, οὐχὶ διότι ὀλιγώτερον ὑμῶν ἀποστρέφομαι τὴν κακοδοξίαν, (Θεὸς φυλάξει με ἀπὸ τοιαύτης τυφλώσεως) ἀλλὰ μόνον διότι, καθ' ὃν τρόπον ἐρμηνεύω τὴν «*Ἰωάνναν*», οὔτε πλάνην εὐρίσκω ἐν αὐτῇ οὔτε βλασφημίαν, καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει θεῖος ἢ συνοδικὸς κανὼν ἀναγκάζων με νὰ θεωρῶ τὴν ὑμετέραν ἐρμηνείαν ὀρθοτέραν τῆς εἰδικῆς μου, ἐκτὸς μόνον ἂν ἐκπρόξυατε ἐσχάτως τὰς ἐρμηνείας ὑμῶν ἀναμαρτήτους, ὡς ἐζητήσατε, καταπατοῦντες τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας, νὰ καταστήσετε καὶ τὰς ἐπισκοπὰς μεταθετάς.

Ταῦτα, Ἄγιοί μου Πατέρες, ἔκρινα καλὸν νὰ παρατηρήσω εἰς ὑμᾶς ὡς εὐπειθὲς τέκνον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας· ἦδη δὲ συγχωρήσατέ μοι καὶ ὡς ἄπλοῦς τίμιος ἄνθρωπος νὰ παρατηρήσω ὅτι τὰ ἐπίθετα *βλάσφημος*, *ἀσεβής*, *ὄργανον τοῦ Σατανᾶ* κτλ. οὐ μόνον ἀπηγορευμένα εἶναι ὑπὸ τῶν θείων κανόνων καὶ ἀνάμυστα εἰς χεῖλη προωρισμένα νὰ δοξολογῶσι τὸν Πλάστην, ἀλλὰ καὶ ἔχουσιν εἰς τὰ στόματα ὑμῶν σημασίαν ὅλως διάφορον τῆς συνήθους· διότι ὁ κόσμος συνείθισε πρὸ πολλοῦ, ὅταν ἀκοῦῃ αὐτὰ προφερόμενα ὑπὸ ἱε-

Συνόδου περὶ τὴν ἐρμηνείαν. Ἡ μετὰ ταύτην στ' οἰκ. Σύνοδος κατεδίκασεν ὡς μεμολυσμένην ὑπὸ τῆς πλάνης τῶν μονοθελητῶν τὴν πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σέργιον ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ὀνωρίου, ἣν οἱ ἔπειτα θεολόγοι ἐθεώρησαν ὡς ὀρθόδοξον, διότι κατὰ τὸν πολὺν Βελλαρμῖνον «*Ἡ Ἐκκλησία ὑπόκειται εἰς πλάνην περὶ τὰ πράγματα*· ἡ δὲ στ' Σύνοδος, μὴ ἐνοήσασα καλῶς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ὀνωρίου, κατεδίκασεν αὐτὸν ἀδίκως ὡς αἰρετικόν». Ἀφοῦ λοιπὸν ὀλόκληροι οἰκ. Σύνοδοι ἀπατῶνται περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν βιβλίων, οὐδὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναμάρτητος ἡ περὶ τῆς «*Ἰωάννας*» ἔκθεσις τριμελοῦς ἐπιτροπῆς συνισταμένης ἐκ δύο λαϊκῶν καὶ ἐνὸς μόνου ἱερέως, ἥτις ἄλλως ἐτηρήθη μυστικῇ, εἰς μόνον τὸν κ. Εἰσαγγελέα ὑποβληθεῖσα.

*

ρέων, νὰ τὰ μεταφράζη ἀμέσως διὰ τοῦ φιλαλήθης, εὐλε-
 κρηῆς, προοδευτικὸς καὶ ἄλλων τοιούτων, ἐνθυμούμενος
 ὅτι βλάσφημοι καὶ ἀσεβεῖς ὠνομάσθησαν ὁ Γαλιλαῖος, ὁ
 Οὔσσιος, ὁ Πασχάλ, ὁ Κοραῆς, ὁ Βάμβας καὶ ὁ Φαρμα-
 κίδης. Τοιοῦτον εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, κωφεύοντος
 εἰς πᾶσαν ἀναπόδεικτον κατηγορίαν καὶ ἀντὶ ὑβρεων καὶ
 ἀπαγορεύσεων ζητούντος φῶς, συζήτησιν καὶ διδασκαλίαν.
 Τὸ πνεῦμα τοῦτο ὀνομάζουσι πολλοὶ τῶν ὀρθοδόξων ἀσε-
 βῆς καὶ ἀντιχριστιανικόν, λυπούμενοι, φαίνεται, τὸν χρυσοῦν
 αἰῶνα τοῦ Βυζαντίου, ὅτε οἱ ἀφορισμοί, αἱ προγραφαὶ καὶ οἱ
 εὐνοῦχοι τοῦ Παλατίου ἦσαν τὰ στηρίγματα τῆς ὀρθοδοξίας.
 Ἄλλ' ἐγὼ τὸ πνεῦμα τοῦ σημερινοῦ αἰῶνος θεωρῶ ἀπ' ἐναν-
 τίας ὡς χριστιανικώτατον καὶ κατὰ πάντα σύμφωνον μὲ τὰς
 εὐαγγελικὰς παραδόσεις. Διότι τί ἄλλο ζητοῦμεν σήμερον
 παρ' ὑμῶν, ἵνα πεισθῶμεν, εἰμὴ μόνον νὰ μιμησθε τὸ πα-
 ράδειγμα τῶν ἀποστόλων καὶ των πρώτων πατέρων τῆς Ἐκ-
 κλησίας, οἵτινες ἀντέταττον τὴν θεόπνευστον διδασκαλίαν
 καὶ τοὺς εὐγλόττους λόγους των εἰς τὰ ἐπιχειρήματα τῶν
 φιλοσόφων καὶ ἔπειθον ὅλον τὸν κόσμον; Ἡ Πάπισσα Ἰωάν-
 να» φαίνεται ὑμῖν βλάσφημον καὶ ἐπικίνδυνον βιβλίον, *ἱκα-
 ρὸν νὰ δηλητηριάσῃ ὀλόκληρον τὸ πολῦμιον*; Διατί δὲν
 σπεύδετε ν' ἀναιρέσητε αὐτήν, καθιστῶντες καὶ εἰς ἡμᾶς μι-
 σσητὴν τὴν κακοδοξίαν, ὡς οἱ προκάτοχοι ὑμῶν εἰς τοὺς προ-
 γόνους μας; Ὁ Ἑρμείας ἀντέταξε τὸν «*Διασυρμὸν*» εἰς τὰ
 δόγματα τῶν σοφιστῶν, ὁ Ἐριγένης τὴν «*Ἀναιρέσιν*» εἰς
 τὰ σοφίσματα τῶν Ἐπικούρειων, ὁ Ἅγ. Τερτυλλιανὸς τὸν
 «*Ἀπολογητικὸν*» εἰς τὰς συκοφαντίας τῶν ἔθνικων, ὁ Ἅγ.
 Βασίλειος τὰς «*Ἐπιστολάς*» του εἰς τὴν πλάνην τῶν Ἀρειαν-
 ῶν, καὶ πάντες ἐπέισθησαν εἰς τοὺς λόγους των, ἐνῶ οὐδεὶς
 ἤθελε πεισθῆ, ἂν οἱ θεοὶ οὗτοι πατέρες ἀντὶ ν' ἀναιρῶσι τὰ

ἐπιχειρήματα τῶν κακοδόξων, περιωρίζοντο νὰ ὀνομάζωσιν αὐτοὺς ὄργανα τοῦ Σατανᾶ, ἐχίδνας καὶ κακούργους. Ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς αὐτοί, αἰσθανθέντες πόσον ἀνεπαρκῆ ἦσαν τὰ ἐπίθετα ταῦτα πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ κακοῦ, ἐσπεύσατε νὰ ἐπικαλεσθῆτε τὴν βοήθειαν τοῦ κ. Εἰσαγγελέως, ἵνα ἐν ἐλλείψει ἐπιχειρημάτων ἀντιτάξῃτε κλητῆρας εἰς τὰς κακοδοξίας τῆς «*Ἰωάννας*». Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ μεταπεθεῖν τοὺς κακοδόξους δὲν εἶναι νέος· ἀπ' ἐναντίας ἤμαρζε κατὰ τὸν μεσαιῶνα παρὰ τοῖς φράγκοις μετὰ τῆς ἱερᾶς Ἐξετάσεως, τῶν συγχωροχαρτίων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὀλοκαυτωμάτων. Τὴν μέθοδον ὅμως ταύτην οὔτε ὁ Ἅγ. Κλήμης οὔτε ὁ Ἅγ. Βασίλειος ἐσκέφθησαν ποτε νὰ μεταχειρισθῶσι, νομίζοντες ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ὅτε εἶπεν εἰς τοὺς μαθητὰς «*Πορεύεσθε διδάσκετε πάντα τὰ ἔθνη*», δὲν ἐνόει ὅτι ἡ διδασχὴ αὐτὴ πρέπει νὰ γίνηται διὰ καταμηνύσεων καὶ κλητῆρων.

Ἰσως ἀντιτείνετε εἰς ταῦτα, πολυσέβαστοί μου ἱεράρχαι, ὅτι ὁ Ἅγ. Βασίλειος καὶ οἱ λοιποὶ πατέρες ἦσαν σοφοὶ ἄνθρωποι, κάτοχοι τῆς τε ἱερᾶς καὶ τῆς θύραθεν παιδείας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠδύναντο ν' ἀντιτάττωσιν εὐαγγελικὰς ἀληθείας καὶ εὐγλώττους φράσεις εἰς τὰ σοφίσματα τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως, ἐνῶ ὑμεῖς δὲν ἠτύχησατε νὰ μάθετε γράμματα, εὐρισκόμενοι εἰς τειαύτην ἄγνοιαν τῶν δογμάτων τῆς θρησκείας, ὥστε ἠναγκάσθητε νὰ καταφύγετε εἰς λαϊκοὺς, ἵνα ἀποφασίσωσιν ἂν περιέχει τι κατ' αὐτῶν ἡ «*Ἰωάννα*», καὶ πλὴν τούτου, ἐνῶ οἱ Βασίλειοι καὶ Χρυσόστομοι δὲν εἶχον ἄλλην φροντίδα παρὰ μόνην τὴν διδασκαλίαν, μόλις διὰ τῆς βίας δεχόμενοι ἐπισκοπὰς, ὑμεῖς ἀπ' ἐναντίας ἔχετε μεταθέσεις νὰ ζητήσετε, ὑπουργοὺς νὰ παρακαλέσετε, ἐχθροὺς νὰ διαβάλετε, φίλους νὰ τοποθετήσετε καὶ ἄλλας σπουδαίας ἀσχολίας, αἵτινες δὲν ἀφίνουσι καιρὸν εἰς διδασχὴν τοῦ ποι-

μνίου, καὶ διὰ ταῦτα πάντα προτιμᾶτε ὡς προχειροτέρους τοὺς κλητῆρας. Λοιπὸν, Ἄγιοί μου Πατέρες, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζετε τὸ ἐπάγγελμά σας, ἐπειδὴ αἱ περὶ μεταθέσεως ἀντικανονικαὶ προσπάθειαι δὲν ἀφίνουσιν εἰς ὑμᾶς καιρὸν ἢ ἀνοίξετε βιβλίον, διὰ τοῦτο ἄρᾳ γε πρέπει νὰ φυλακίζωνται οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ στερῶνται τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου, τὸν ὅποσον ὁ πανάγαθος Θεὸς ἀνατέλλει ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς; Ὁ συλλογισμὸς οὗτος ἂν δὲν εἶναι εὐαγγελικὸς, εἶναι τούτῳ λόγῳ ἐν πρῶτότυπος καὶ ἀστείος. Ἀλλ' ἰδέτε καὶ ὅποια χάλαζα σαρκασμῶν ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἱερῶν ὑμῶν προσώπων, ὅτε μὴ ἀρκεσθέντες νὰ προσκαλέσετε λαϊκοὺς, ἵνα δεῖξωσιν εἰς ὑμᾶς, τοὺς φύλακας τῆς δογματικῆς κιβωτοῦ, ποῦ κεῖται ἡ κακοδοξία τῆς «*Ἰωάννας*», ἐτολμήσατε ἔπειτα νὰ ζητήσετε παρὰ τοῦ κ. Εἰσαγγελέως τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὸ ὅποιον εἰς ὑμᾶς μόνους ἀπέκειτο νὰ θεραπεύσετε, οἰκοδομοῦντες τὸ ποίμνιον καὶ ἐπαναφέροντες καὶ αὐτὸν τὸν κακοῦργον *συγγραφέα* συντετριμμένον καὶ μετανοοῦντα ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Σταυροῦ. Ὁ κ. εἰσαγγελεὺς αὐδ' ἀπάντησιν ἔδωκεν, οἱ δικασταὶ ἀπεκρίθησαν γελῶντες ὅτι ἀφοῦ τὸ βιβλίον εἶναι ἀφωρισμένον, δὲν δύνανται νὰ τὸ ἀναγνώσωσιν ἵνα τὸ δικάσωσιν· ὁ τύπος ἀλόκληρος ἐπέπεσε καθ' ὑμῶν, ἡ «*Ἡμέρα*» παρετήρησεν ὅτι δὲν εἶναι χριστιανικὸν θέαμα τὸ νὰ βλέπῃ τις τὸν ὠπλισμένον βραχιόνα τῶν κλητῆρων πλησίον τῶν ἀόπλων καὶ αἵμοσταγῶν βραχιόνων τοῦ Σωτῆρος, τὸ «*Φῶς*» ἔπλασε νεκρικοὺς διαλόγους, ἵνα ἐμπαίξῃ τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ ἐγκυκλίους, ἡ «*Independence*» ἐσυμβούλευσεν ἡμᾶς νὰ μιμησθε τοὺς σήμερον καθολικοὺς, οἵτινες ἀντὶ καταμηνύσεων μεταχειρίζονται ἀναιρέσεις, ἡ «*Νέα Γενεά*,» ἐχλεύασε τὰς πανταχοῦσας, καὶ αὐτὸς ὁ κ. Καλαποδάκης ἀπεφάνθη ὅτι ἡ διαγωγή ὑμῶν ἐν-

θυμίζει τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ μεσαιῶνος· ἄλλοι δὲ η-
 ρώτησαν ἂν πράττετε ταῦτα ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ συγ-
 γραφέως ἵνα ὑπερτιμηθῇ τὸ βιβλίον. Ὅτε τὰ πράγματα πε-
 ριήλθον εἰς τοιαύτην δεινώσιν καὶ ἐκορυφώθη ὁ γέλως, ἐ-
 κρίνατε τότε καλὸν νὰ ἐμπιστευθῆτε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν
 δικαιομάτων τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ῥήτορα τοῦ τάγματος
 τὸν Ἅγ. Καρυστίας, ὅστις κατεχώρισεν ἐν ἄρ. 985 τοῦ Ἐ-
 θνοφύλακος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Ἡ ἀσυγχώρητος ὀλιγω-
 ρία τῆς Ἐ.λ.λ. κυβερνήσεως*» φιλιππικὸν ἢ παρταχοῦσαν
 ἢ φιλαστρόκαν, ὡς τὴν ἐβάπτισαν αἱ ἐφημερίδες, δι' ἧς ὑ-
 βρίζει τὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν ἀναλγησίαν τῆς, «*προκειμέ-
 του περὶ τῶν ὀλιῶν κινδύνου, περὶ ἀνατροπῆς τῶν καθε-
 στῶτων* (;), *περὶ ἀνασκάψεως ἐκ βάρβρων τῆς κοινωρίας,*
*περὶ ἀνασπάσεως ἐκ θεμελιῶν τῶν ἱερῶν τῆς πίστεως δογ-
 μάτων,* *περὶ τῆς πτωχῆς Ἰωάννας*» τέλος πάντων, «*ἧτις
 σκανδαλίζει μυριάδας πεποισήσεων, δολοφονεῖ ὀλόκληρον
 κοινωρίαν καὶ ποιεῖ ἀνάστατον τὸ πᾶν.* Μετὰ τοιοῦτον
 προοίμιον ζητεῖ ὁ εὐαγγελικὸς ἀνὴρ τὴν παραδειγματικὴν
 τιμωρίαν τοῦ κακούργου συγγραφέως, τὴν παντοτεινὴν
 παῦσιν τοῦ ἀπειθήσαντος εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ εἰσαγγελέως
 τὴν καταδίωξιν τῶν ἀσεβῶν βιβλιοπωλῶν κτλ. Ἀλλ' οὐδ'
 εἰς ταῦτα ἔκρινεν εὐλογον ν' ἀπαντήσῃ ἡ Σ. κυβέρνησις· ἂν
 δὲ ἀπῆντα, ἤθελε πιθανῶς εἰπεῖ ὅτι τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχί
 τῆς κυβερνήσεως ἔργον εἶναι ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ· ὅτι αἱ
 ἀλήθειαι τῆς θρησκείας δὲν ἔχουσι τι νὰ φοβῶνται ἐκ τοῦ
 φωτός τῆς συζητήσεως καὶ τῆς φανεραῆς διὰ τοῦ λόγου πά-
 λης κατὰ τῆς ἀσεβείας, τὰς δὲ κατὰ τοῦ κλήρου αἰτιάσεις
 ἀπόκειται εἰς αὐτὸν τὸν κλῆρον ν' ἀναιρέσῃ διὰ τῶν ἄρε-
 τῶν του, ἂν ἦναι ψευδεῖς, ἂν δὲ ἦναι ἀληθεῖς, τότε δὲν εἶ-
 ναι δίκαιον νὰ φυλακίζωνται οἱ ἄνθρωποι διὰ νὰ κρύπτων-

ται τὰ αἰάχη τῶν ἱερέων. Εἰς ταῦτα ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ ὅτι ὑβρίζει τις τὸν χριστιανισμόν, φοβούμενος δι' αὐτὸν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, εἰς ἣν χρεωστέϊ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἐφ' ὅλης τῆς γῆς. Διότι τί ἄλλο ἦσαν αἱ «*Ἐπιστολαὶ*», δι' ὧν ὁ Ἄγ. Παῦλος καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι ἐκρήμνισαν τὰ εἰδῶλα καὶ ἐχριστιάνισαν τὴν οἰκουμένην, παρὰ μόνον διχαμαρτυρήσεις ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ λόγου; οἱ δὲ κατὰ τῶν ὁμολογητῶν καὶ μαρτύρων διωγμοὶ τί ἄλλο εἰμὴ παραγνωρίσεις τῆς ἐλευθερίας ταύτης;* Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὁ Χριστιανισμὸς καταβελῶν τοὺς σοφιστὰς ἐθριάμβευσε καὶ πάλιν διὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας καὶ δι' αὐτῆς μόνης δύναται νὰ θριαμβεύσῃ, τὴν δὲ μεσολάβησιν τῆς ἐξουσίας ἀπαγορεύουσιν οἱ Ἄγ. Πατέρες, ὁ Ἄγ. Ἀθανάσιος, λέγων ὅτι ἴδιον τῆς θρησκείας εἶναι τὸ πείθειν καὶ οὐχὶ τὸ ἀναγκάζειν, καὶ ὁ Ἄγ. Ἰλάριος Παταύου ἰσχυριζόμενος «*Ὅτι ἂν ἡ κοσμικὴ ἐξουσία ἐξήτει ποτὲ νὰ ἐπιαναγάγῃ βιαίως τοὺς πλανηθέντας, καθῆκον τῶν ἐπισκόπων ἤθελεν εἶναι νὰ σταματήσωσι τὸν βραχίονα [αὐτῆς, κράζοντες ἐπὶ στόματι «Ὁ Ἰησοῦς δὲν ζητεῖ ν' ἀναγκωρίζωσιν αὐτὸν διὰ τῆς βίας, Deus non requirit coactam confessionem*». Ὡστε, «πολυσεβαστοὶ μου Συνοδικοί», ἤθελεν εἰπεῖ ἐν εἰδει ἐπιλόγου ἡ Σ. κυβέρνησις, «ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τοῦ κ. εἰσαγ-»
 » γελέως ἐξευτελίζετε τὸν Χριστιανισμόν, λησμονεῖτε τὰς
 » ἀποστολικὰς παραδόσεις, κηρύττετε ἐκυτοῦς ἀνικάνους νὰ

* Ὁ Στατωβριὰν ὀνομάζει τὸν Ἄγ. Παῦλον «πρῶτον μάρτυρα τῆς ἐλευθεροτυπίας». Melanges σ. 108.

» ὑπερκοπίσετε διὰ τοῦ λόγου τὴν ἐμπιστευθεῖσαν ἡμῖν
 » θεῖαν παρακαταθήκην, ἐκτίθεσθε εἰς τὸν κοινὸν γέλωτα,
 » ἐν ἐνὶ λόγῳ «οὐκ οἶδατε τί ποιεῖτε».

Καὶ μὴ νομίζετε ὅτι οὕτω ἀποκρινομένη παραγνώριζει ἡ Κυβέρνησις τὰ ἄρθρα τοῦ νόμου καὶ τοῦ συντάγματος, τὰ ὅποια μετὰ τασάτης ἀσπλαγχνίας ἐπικαλεῖσθε κατὰ τοῦ δυστυχοῦς συγγραφέως. Ἄν αἱ ἀποστολικαὶ παραδόσεις δὲν συμφωνοῦσι μὲ τὰς ὑμετέρας ἐγκυκλίους, οὐδόλως εὐνοῦκώτεροι εἶναι πρὸς αὐτὰς οἱ νόμοι τοῦ κράτους. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐπιθέτων κακοῦργος, ἐχιδνα κτλ. περιττὸν νομίζω νὰ εἶπω τι ἐνταῦθα· διότι ἡ ὕβρις καὶ ἡ διαβολή, ἂν καὶ τιμωροῦμεναι ὑπὸ τοῦ κώδικος, κατήντησαν ὅμως διὰ μακρᾶς συνηθείας ἀναπαλλοτριώτα προνόμια τῶν ἱερέων, τὰ ὅποια οὐδεὶς σκέπτεται ν' ἀμφισβητήσῃ αὐτοῖς, ὡς καταστάντα ὅλως ἀκίνδυνα, ἀφοῦ ὁ κόσμος δὲν πιστεύει πλέον εἰς τοὺς λόγους των, ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τῆς καταμηνύσεως ὤρισαν καὶ περιώρισαν ἀκριβῶς οἱ νόμοι τοῦ κράτους. Τὸ ἄρθρον δυνάμει τοῦ ὁποίου καταμηνύετε τὴν «*Γωάρνα*» καὶ ζητεῖτε τὴν *παραδειγματικὴν τιμωρίαν* τοῦ κακοῦργου συγγραφέως, εἶναι, ἂν δὲν ἀπατώμῃ, τὸ διὰ τῆς Θ' παραγράφου τοῦ καταστατικοῦ τῆς Συνόδου χορηγηθὲν εἰς ὑμᾶς δικαίωμα τῆς ἐπαγρυπνήσεως «*εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν εἰς χρῆσιν τῆς νεολαίας καὶ τοῦ κλήρου περὶ θρησκευτικῶν ἀντικειμένων πραγματευομένων βιβλίων.*» Ἄγνωθὸ πῶς ἐρμηνεύετε ὑμεῖς τὸν νόμον τοῦτον, ὁ γηραιὸς ὅμως καὶ πολυμαθὴς καθηγητὴς τοῦ συνταγματικοῦ Δικαίου, κ. Δ. Κυριακοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ κύρος, προκειμένου περὶ νομικῶν ζητημάτων, θεωρῶ, μὲ τὴν ἄδειάν σας, ἀνώτερον τοῦ ὑμετέρου, ἐξηγεῖ τὸ ἄρθρον τοῦτο ὡς ἀκολούθως «*Συνέπεια τῆς κατὰ τὸ ἀ. ἄρθρον τοῦ Συντάγμα-*

» τος ἀπαγορεύσεως τοῦ προσηλυτισμοῦ εἶναι καὶ τὸ χορη-
 » γηθὲν εἰς τὴν ἱεράν Σύνοδον δικαίωμα τοῦ ἐπαγρυπνεῖν
 » εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν εἰς χρῆσιν τῆς νεότητος καὶ τοῦ
 » κλήρου δημοσιευομένων ἐν Ἑλλάδι ἢ ἐξώθεν ἐρχομένων
 » βιβλίων. Ἀλλ' ἡ ἐποπτεία αὕτη τῆς Ἱ. Συνόδου (προσέ-
 » ξατε, Ἅγιοί μου Πατέρες) δὲρ δύναται νὰ ἐκταθῇ καὶ
 » ἐπὶ τῶν βιβλίων, ὅσα μὴ προωρισμένα εἰς παιδαγωγίαν
 » πραγματεύονται περὶ θρησκευτικῶν ἀντικειμένων ΦΙ-
 » ΛΟΣΟΦΙΚΩΣ ἢ ΙΣΤΟΡΙΚΩΣ, διότι ἄλλως ἤθελε περιορί-
 » ζεσθαι ἡ ἔρευνα τῆς ἀληθείας, οἱ δὲ λόγιοι τοῦ ἔθνους
 » ἔπρεπε νὰ ὀδηγῶνται ἐκ τῶν φρονημάτων τῶν κατὰ και-
 » ροὺς συγκροτούντων τὴν Ἱ. Σύνοδον ἀρχιερέων.» Συγχω-
 ρήσατέ με ἦδη νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, σεβάσμιοί μου Πατέρες, ἂν
 δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βιβλίον προτιθέμενον προσηλυτι-
 σμὸν ὑπὲρ ἄλλης τιτὸς θρησκείας ἡ Πάπισσα Ἰωάννα, ἧς
 ὁ συγγραφεὺς κηρύττει ἐν τῷ προοιμίῳ του ὅτι «οὐδ' ἔχνος
 » πολεμικῆς τάσεως ὑπάρχει ἐν αὐτῇ», ὅτι «τὰ αἵσχη τῶν
 » Φράγκων καὶ τῶν ἀνατολιτῶν, αἱ ὀπτασίαι τῶν μεσαιω-
 » νικῶν καλογήρων, τὰ ὄνειρα τῶν γερμανῶν καθηγητῶν καὶ
 » πᾶσαι ἐν γένει αἱ θρησκευτικαὶ ἢ φιλοσοφικαὶ παραδοξο-
 » λογίαι ἐκτίθενται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπαθείας, μεθ' ἧς ση-
 » μειώνει ὁ ναύτης τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀνέμων ἐν τῷ ἡμε-
 » ρολογίῳ του;» Ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸν σωρὸν τῶν εἰς χρῆσιν
 τῆς νεολαίας καὶ τοῦ κλήρου διδακτικῶν βιβλίων δύνα-
 ται, νομίζω, νὰ περιληφθῇ ἡ «Ἰωάννα». Τίνοι λοιπὸν δικαιο-
 ματι ἀναμιγνύεσθε εἰς πράγματα ἀλλότρια τῆς δικαιοδο-
 σίας ὑμῶν, καταμηνύοντες, ὑβρίζοντες καὶ συκοφαντοῦντες
 βιβλίον οὐδόλως ὑποκείμενον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν λογο-
 κρισίαν, ἣν ὁ νόμος περιώρισεν εἰς μόνα τὰ διδακτικά; Ἡ
 κοινωνία ὑπέβαλε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὑμετέραν ἐπιτήρη-

αὐτὸν μόνον μέχρις οὗ καταστῆ ἱκανὸς νὰ σκέπτεται ἀφ' ἐκὸς τοῦ, μέχρις οὗ δηλ. γίνῃ ἄνθρωπος, ὅτε πάλιν εἰς ὑμᾶς ἀπόκειται νὰ διατηρῆτε αὐτὸν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ὀρθοδοξίας, οὐχὶ ὅμως πλέον δι' ἀπαγορεύσεων καὶ λογοκρισίας, ἀλλ' ἀποδεικνύοντες εἰς αὐτόν, ὡς ἔπραττον οἱ θεοὶ Πατέρες, ὅτι τὰ ὑμέτερα διδάγματα εἶναι τὰ καλλίτερα. Τὸ καλὸν τοῦτο παράδειγμα δίδουσιν εἰς ὑμᾶς οἱ ἐν Γαλλίᾳ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί σας, οἵτινες ἐπανερχόμενοι ἐκόντες ἄκοντες εἰς τὴν ἀποστολικὴν μέθοδον, ἀντὶ νὰ τρομάξωσιν ὅτε ἐφάνη τὸ κακόδοξον βιβλίον τοῦ Ρενάν, ἀντὶ νὰ ὀνομάσωσιν αὐτὸν *Exhortation Satanaire* καὶ *κακοῦργον*, ἀντὶ νὰ κράξωσιν ὡς ὑμεῖς «*Σῶσον, κύριε εἰσαγγελεῦ, τὸν ἐκ βάρβρων ἀνασπώμενον Χριστιανισμόν!*» (ὅπερ εἶναι ἀσυγχώρητος βλασφημία εἰς στόμα ἱερέως ὀφείλοντος νὰ πιστεύῃ ὅτι «*Ἄδου πύλαι οὐ κατισχύσουσιν αὐτοῦ*») ἀντὶ πάντων τούτων εὐχαρίστησαν ἀπ' ἐναντίας τὸν Θεὸν ὅτι *ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους του παρέσχεν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐκαιρίαν* ἡ ἀποδείξωσι καὶ πάλιν πόσον σαβρὰ καὶ εὐάλωτα ἦσαν τὰ προπύργια τῆς ἀσεβείας,* ὡς καὶ ἔπραξεν ἐπικαλεσθέντες τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἀντὶ τῆς τοῦ κ. εἰσαγγελείας. Τοιοῦτον σύστημα μετεχειρίσθησαν καὶ οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἱερεῖς κατὰ τοῦ Στράους, οἱ Ἄγγλοι κατὰ τοῦ Δαρβίνου καὶ Ἀμερικανοὶ κατὰ τοῦ Πάρκερ· ἐν γένει δὲ πᾶσαι σήμερον τῶν ἐξηγγελισμένων

* Βλ. τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐ τόμου τῆς Ἐκκλ. ἱστορ. τοῦ Migne προταχθεῖσαν ἀναίρεσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Ρενάν. Διὰ τῶν ἀνωτέρω δὲν ἰννοῶ βεβαίως ὅτι ὁ δυτικὸς κληρὸς ἠσπάσθη αὐθορμητῶς τὴν ἀποστολικὴν μέθοδον τῆς λογικῆς συζητήσεως, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἀφοῦ ἐξήντησεν εἰς μάτην τὰ μεσαιωνικὰ ἐπιχειρήματα, ἀπορισμούς, καταμηνύσεις κτλ. ἠναγκάσθη ἕνεκα τῆς ἀποχῆς τῆς κυδερνήσεως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν εὐθεῖαν ἰδέν.

ἔθνῶν αἱ νομοθεσίαι θεώρουσιν ὡς περιττὴν καὶ ἐπιζήμιον τὴν φρούρησιν τῆς θρησκείας διὰ κλητῆρων, νομίζοντες ὅτι φυσικοὶ αὐτῆς φύλακες εἶναι αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς, μόνον ὅπλα ἔχοντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πυρίνην γλῶσσαν των.* Περὶ Περσῶν δὲ ἱερέων χωρὶς γλῶσσαν δὲν προνοεῖ ὁ νόμος, διότι οὐδαμῶς πλέον χειροτονοῦνται τοιοῦτοι ὡς οὐδὲ ἀνάπηροι γίνονται δεκτοὶ εἰς τὸν στρατόν.

Ἐκ τούτων βλέπετε, Ἄγιοί μου Πατέρες, ὅτι αἱ ὑμέτεραι ἐγκύκλιοι καὶ καταμηνύσεις οὐ μόνον παράλογοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ παράνομοι, οὔτε μὲ τοῦ Εὐαγγελίου οὔτε μὲ τῆς νομοθεσίας τοῦ σημερινοῦ αἵματος τὸ πνεῦμα συμφωνοῦσαι· πολὺ δὲ ἀμφιβάλλω ἂν κατ' αὐτὸν τὸν μεσαιῶνα ἤθελον εὐρεῖ χάριν. Ἡ τότε ἱεροκρατία καταδίκασε μὲν τοὺς ὑποπίπτοντας εἰς δογματικὰς ἀπάτας θεολόγους καὶ ἔκαιεν ἐνόητε τοὺς αἰρεσιάρχας, ἀλλ' ἀπειχεν ἀπὸ πάσης ἀναμιξεως εἰς τὰ μὴ προτιθέμενα προσηλυτισμὸν φιλολογικὰ συγγράμματα, ἐν

* Ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς γαλλικῆς Γερουσίας κ. Delangle, ἀποκρινόμενος εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ζητούντων περιορισμοὺς κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, ἔλεγεν ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 18 Μαρτίου 1864 « Δὲν εἶναι ἡμέτερον ἔργον ν' ἀποφασίζωμεν περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τῶν συγγραφέων » ἡμεῖς εἴμεθα πολιτικὸν σῶμα καὶ οὐχὶ Σύνοδος, ἡ δὲ πολιτικὴ ἐξουσία πρέπει ν' ἀπέχη πάσης ἀναμιξεως εἰς τὰς τοιαύτας συζητήσεις ἀφ' ἧς οὐσα τὴν ἀλήθειαν νὰ θριαμβεύη ἀφ' ἑαυτῆς ». Μικρὸν δὲ μετὰ ταῦτα ἀναβάς τὸ βῆμα ὁ ὑπουργὸς κ. Rouher ἔλεγε τὰ ἑξῆς· « Ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ λέγεται σήμερον πάντοτε καὶ περὶ παντὸς πράγματος· τοιαύτη εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Αὐτοκράτορος ». Τῆς αὐτῆς γνώμης ἦτο καὶ ὁ περιώνυμος νομικὸς Royer-Collard, καθ' ἕν. « Εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς δικαστὰς ἀπόκειται τὸ ἀπαντᾶν εἰς τοὺς κακοδόξους, ἡ δὲ συζήτησις ἐνισχύει τὸ πνεῦμα καὶ ἐξαγνίζει τὰς πεποιθήσεις. Ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν ἕκαστον νὰ ἐκτελῇ τὸ ἔργον του, μὴ ἀναμιγνύοντες τὸν νόμον εἰς ζητήματα μὴ ἀνήκοντα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του ». Κατὰ δὲ τὸν Ἐλιφάσ-Λεβί « Καὶ αὐτὸ τὸ ψεῦδος, ὅταν καταδιωχθῇ, γίνεταί ἀλήθεια ».

οἷς ἕκαστος ἠδύνατο νὰ ὀμιλήσῃ ὡς φρόνιμος ἄνθρωπος περὶ
 Συνόδων, θαυμάτων, Ἁγίων κτλ., οἱ δὲ ἱερεῖς ἐσπευδον πρῶ-
 τοι ἐκείνοι νὰ γελάσωσιν, ἐνόσω δὲ συγγραφεὺς δὲν ἐλάμβανε
 βαρὺ δογματικὸν ὕφος. Τὰ ἀκολαστότερα καὶ ἀσεβέστερα
 φιλολογικὰ προϊόντα εἶδον τὸ φῶς καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Πάπυ-
 σμος καὶ ἡ Ἱερά Ἐξέτασις ἐποδοπάτουσαν ἀυστόλως τὴν χρι-
 στιανικὴν ἀγέλην, ἐνῶ αἰρετικῶν

πυρρὰ καίοντο θαμναί.

Καὶ τοῦτο ἦτο ἐπόμενον· διότι οἱ τότε συγγραφεῖς μὴ βλέ-
 ποντες τὴν θρησκείαν εἰμὴ διὰ τοῦ πρίσματος τῆς δεισιδαι-
 μονίας τῶν καλογῆρων καὶ τῆς αἰσχροτήτος τῶν ἀρχιερέων,
 εἶχον καταστήσει νὰ πιστεύωσιν ὅτι οὔτε Θεὸς ὑπάρχει εἰς
 τὸν οὐρανὸν οὔτε ἡθικὴ εἰς τὸν κόσμον, ἀπαρμυλλῶντες ὡς
 ἀμφιβάλλει τις καὶ σήμερον περὶ τῆς πραότητος καὶ με-
 τριοπαθείας τοῦ χριστιανισμοῦ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐγ-
 κυκλίου, δι' ἧς ὁ Ἁγ. Καρυστίας ὑβρίζει καὶ ἀπειλεῖ τὸν κό-
 σμον ὅλον. Ἀλλ' ἐπανερχόμενος εἰς τὸν μεσαιῶνα παρακαλῶ
 ὑμᾶς νὰ παρατηρήσετε ὅτι οὔτε ὁ Βοκκάκιος* οὔτε ὁ Ἀρίσ-
 τος, οὔτε ὁ Πούλκης οὔτε ὁ Μακιαβέλλης, οὔτε ὁ Ἑρασμος

* Ὁ Βοκκάκιος ἔγραψε τὰ Διηγήματα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Πάπα Κλή-
 μεντος τοῦ σ', ὁ δὲ μαθητὴς τοῦ Χρυσολωρᾶ Πόγιος Βρακκιολίνης ἐνέπαιξε
 θεῖά τε καὶ ἀνθρώπινα ἐν ταῖς Ἀστερίοις του, ἐνῶ ἀντικρῶ του ἐκείντος
 ὁ Οὐάσιος, διότι ἐτόλμησε νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι «Ὁ Θεὸς ἔχει τὴν δύ-
 ναμιν νὰ σώζῃ τοὺς ἀδίκως ἀφορισθέντας ὑπὸ τοῦ Πά-
 πα». Ὀλίγαν μετὰ ταῦτα ὁ Ἀρίστος ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Ἰησοῦς χρεώσται
 τὴν θεότητά του εἰς τοὺς Εὐαγγελιστὰς ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς τὴν δόξαν του εἰς
 τὸν Ὀμηρον, ὁ Πούλκης ἐπαρῶδει τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου εἰς τὸ
 κωμικὸν τοῦ πείημα Μοργάντην καὶ ἄλλοι ἀσεβέστερα ἔγραφον ὑπὸ
 τὴν προστασίαν τῶν Παπῶν καὶ καὶ Καρδιναλίων, οἵτινες μόνον τοὺς ἐν-
 σιβεῖς καὶ ἐνκρέτους νεωτέριστάς ἀπεστρέφοντο.

οὔτε ὁ Ραβελαι οὐδ' ἄλλος τις ποιητής ἢ συγγραφεὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατεδιώχθη διὰ τὴν ἀσέβειάν του· διότι παρὰ μόνων τῶν θεολόγων ἀπηρτέτο ὀρθοδοξία, οἱ δὲ λοιποὶ λόγιοι ἔγραφον ὅπως ἤθελον, οὐδόλως ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, οἵτινες πλὴν τῆς ἀπληστίας, τῆς μέθης, τῆς σιμωνίας, τῆς αἰσχροτήτος καὶ τῆς μονομανίας τοῦ νὰ καίωσιν αἵρεσιάρχας, ἦσαν κατὰ τὰ λοιπὰ καλοὶ ἄνθρωποι, φιλόγελοι, φιλάστειοι καὶ προστάται τῶν γραμμάτων. Ἄν δὲ ἐπῆρχετο εἰς τὴν κεφαλὴν Ἁγίου τινὸς Μακαρίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ ἀλλόκοτος ἰδέα νὰ καταμηνύσῃ τὸν Ἀριστοτὸν ἢ τὸν Ραβελαι ἐπὶ κακοδοξία, οἱ συνάδελφοί του θ' ἀπεκρίνοντο γελῶντες διὰ τοῦ σοφοῦ Ἰησοῦ τοῦ Πάτερ Λεμουάν «*Les erreurs de ce pays là n'appartiennent pas à la juridiction de la Sorbonne (Peintures Morales κεφ. α')*», ὅπερ σημαίνει ὅτι οὐδὲν κοινὸν μεταξὺ ἱερέων καὶ φιλολογίας.

Μέχρι τοῦδε περιορίσθην, σεβαστοὶ μου ἱεράρχαι, εἰς τὸ νὰ καταστήσω ψηλαφητὸν εἰς ὑμᾶς ὅτι ὅσον ἀντιχριστιανικὴ καὶ ἂν ὑποτεθῆ ἡ «*Ἰωάννα*», μυριῖκις ἀντιχριστιανικώτεραι εἶναι αἱ ὑμέτεραι ὕβρεις, ἀπειλαὶ καὶ ἐπικλήσεις τοῦ εἰσαγγελέως· ἤδη δὲ θέλω ἐξετάσει, μὲ τὴν ἀδειάν σας, ἂν τῶ ὄντι τὴν θρησκείαν ἢ ἌΛΛΟ ΤΙ ἐχλεύασεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ καταδικασθέντος βιβλίου. Εἰς τὴν ἐρευναν ταύτην ἤθελε μὲ βοηθήσει οὐκ ὀλίγον ἢ ἐκθεσις τῆς πρὸς ἐξέτασιν τοῦ βιβλίου συστηθείσης ὑφ' ὑμῶν ἐπιτροπῆς, ἣν ὁμῶς ἐκρίνατε καλὸν νὰ τηρήσετε μυστικὴν, ἔχοντες, φαίνεται, ἰσχυροὺς πρὸς τοῦτο λόγους. Στερούμενος τοιοῦτου ὁδηγοῦ ἐνδέχεται νὰ πλανηθῶ· ἀλλὰ τὸ ἀμάρτημά μου καὶ ἐφ' ὑμᾶς θέλει πέσει, Ἅγιοί μου Πατέ-

ρες, οἵτινες ἀντὶ νὰ ἴεσεται τὸν λόγον, τὴν ἔχουσιν δηλ. ὕμνων, «ὡς *λύχνον τοῖς ποσὶ καὶ φῶς ἐν τοῖς τρίβοις*»* τῶν πιστῶν, προτιμᾶτε νὰ περιφέρετε αὐτὸν ἐν τῷ σκότει ἀπὸ τοῦ εἰσαγγελέως εἰς τοῦ ἀνακριτοῦ.

Καὶ ἐν πρώτοις συγχωρήσατε νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, τί ἐννοεῖτε διὰ τῆς λέξεως *Θρησκεία*; Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ὁ ἰδ' συνείθιζε νὰ λέγη «*Ἡ Γαλλία εἶμαι Ἐγὼ*». Οὕτω φαίνονται ἐννοήσαντες τὸν Χριστιανισμὸν καὶ πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεῖς, εἰ καὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰπωσιν ἀναφανδὸν «*Ἡ θρησκεία εἶμεθα ἡμεῖς*». Ἄν κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην παραδεχθῶμεν τὴν θρησκείαν, τότε πάντα τ' ἀφορῶντα τὸν κληρὸν συμπεριλαμβάνονται κατ' ἀνάγκην ἐν αὐτῇ. Μέρος τῆς θρησκείας ἀποτελοῦσι τότε καὶ αἱ κατὰ τὴν ἐν Ἐφέσῳ Σύνοδον σφαγαί, καὶ τὰ λακτίσματα τοῦ Διοσκόρου, καὶ αἱ πυρπολήσεις τοῦ Νεστορίου, καὶ αἱ πλαστογραφίαι τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου, καὶ ὁ φόνος τῆς Ἰπατίας καὶ αἱ ἐν Σκυθοπόλει μεληδὸν κατακόψεις τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, καὶ αἱ ὠμότητες τῆς Ἁγ. Εἰρήνης καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ κοσμοῦντα τὰ χρονικὰ τοῦ Βυζαντίου κατορθώματα τῶν ἰσρέων. Πλὴν δὲ τούτων πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀποτελοῦντα μέρος τῆς θρησκείας καὶ τὰς διηγήσεις τῆς Ἀμαρτωλῶν Σωτηρίας, τὰς αἰσχρολογίας τοῦ Νικοδήμου, τὴν ἐκκλησιαστικὴν ρινοφωνίαν, τὸ καύσιμον τοῦ Ἰούδα ἐν Χαλκίδι, τὰς εἰς Γῆνον προσκυνήσεις καὶ αὐτὰς τέλος πάντων τὰς ἐγκυκλίους τοῦ Ἁγ. Καρυστίας. Ἄν τοιαύτην περιληπτικὴν ἔννοιαν δίδετε εἰς τὴν λέξιν *Θρησκεία*, ὦ Ἅγιοι μου Πατέρες, τότε ὄργανον τῷ ὄντι τοῦ *Satanā*, ἔχιδρα καὶ κακοῦργος εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς «*Ἰωάννας*»,

* Ψαλμ. ρη', εδ. 115.

ὅστις πάντα ταῦτα ἔσκωψε καὶ ἐμυκτήρισεν ἀνηλεῶς. Συγχωρήσατέ μοι ὁμῶς νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία ἀπρηχαιώθη, σήμερον δέ, ἐπανερχόμενοι βαθμηδὸν εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἀπλότητα ἐννοοῦμεν διὰ τῆς λέξεως *θρησκεία* τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, τὰς ἐρμηνείας τῶν πρώτων Πατέρων καὶ τοὺς κανόνες τῶν Συνόδων, καθ' ὅσον δὲν συνειργάσθησαν εἰς τὴν σύνταξιν αὐτῶν οὔτε λακτίσματα οὔτε σφαγαί, καὶ πλὴν τούτου καθ' ὅσον τὰ ὑπὸ τῶν Συνόδων τούτων κανονισθέντα δὲν ἀντιμάχονται ἀναφανδὸν πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ὁρθοῦ λόγου. Εἰς ταῦτα δὲ μόνον περιορίζων τὴν πίστιν μου εἶμαι, νομίζω, ὀρθοδοξότερος καὶ ὑμῶν αὐτῶν, οἵτινες χάριν εὐτελῶν συμφερόντων ἐξορίζετε ἐκ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποστολικούς κανόνες, τοὺς ἀπαγορεύοντας τὴν μετάθεσιν τῶν Ἐπισκόπων. Ἄλλ' ἂν κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐννοίαν παραδεχθῶμεν τὸν Χριστιανισμόν, τὴν σύμφωνον μὲ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἀποστολικῶν πατέρων, ἐνῶ ἡ πρώτη μόνον μὲ τοὺς ἱερεξιστατὰς καὶ τὴν ἱεροκρατίαν τοῦ μεσαιῶνος συμφωνεῖ, δυσεύρετος τότε καθίσταται ἐν τῇ «*Ἰωάννα*» ἡ κακοδοξία, ἐκτὸς μόνον ἂν ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν συγγραφέα ὅσαι γελοῖαι γινῶμαι μεσαιωνίων θεολόγων ἢ συγχρόνων Γερμανῶν φιλοσόφων ἀναφέρει ἵνα τὰς χλευάσῃ, ῥητῶς ἀποδοκιμάζων αὐτὰς ἔν τε τῷ κειμένῳ καὶ διὰ τῶν ἐν τέλει σημειώσεων.* Τοῦτο δὲ πράττων οὐδόλως ἐγγίζει τὰ ἱερά· διότι δύο τινὰ ὑπάρχουσιν, Ἅγιοι

* Τοιαύτη εἶναι ἐν σελ. 227 γνώμη τοῦ Στράους περὶ τοῦ Σωτήρος, καὶ αἱ ἐν σελ. 269 ἐξηγήσεις τῶν εὐημεριστῶν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσαρκώσεως, τὰς ὁποίας εἰς τὴν ἐν σελ. 334 σημείωσιν ἀποδοκιμάζει ὁ συγγραφεὺς «ὡς οὔτε τοὺς πιστοὺς οὔτε τοὺς κριτικὸς εὐχαριστούσας».

μου Πατέρες, ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ, ἡ θεία αὐτῆς ἀλήθεια, ἣτις τὴν καθιστᾷ σεβαστὴν, καὶ αἱ ἀνοησίαι τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες τὴν κατέστησαν καταγέλαστον, « οὐδόλως δὲ ἐμπαίζει τὴν θρησκείαν ὁ χλευάζων τὰς παραδόξολογίας, δι' ὧν ἀτιμάζουσιν αὐτὴν οἱ ἱερεῖς. » Τὸ ῥητὸν τοῦτο τοῦ θείου Πασχάλ φέρει γαλλιστὶ ἡ « *Iwanna* » ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πρώτης σελίδος, τὸ ὁποῖον κακῶς ἔπραξε μὴ μεταφράσας χάριν ὑμῶν ὁ συγγραφεὺς. Ἀλλὰ καὶ ἐν σελ. 151 λέγει ἀφ' ἑαυτοῦ « *Αγαπᾶς, ἀγαγνῶστά μου, τὸν γενναῖον εἶνον τῆς πίστεως, ὡς ὠνόμαζε τὴν θρησκείαν ὁ σοφὸς Ἀλβῆρος; ἂν τῷ ὄντι τὸν ἀγαπᾶς, μισεῖς βεβαίως τοὺς ἀσυρειδήτους ἐκείνους καπήλους, οἵτινες νοθεύουσι τὸ θεῖον τοῦτο ποτόν, ἀναμιγνύοντες ὕδωρ, βαφὰς ἢ δηλητήρια καὶ ἀντὶ θείου νέκταρος ἀνούσιοι ἢ ναυτιῶδες ποτόν προσφέροντες εἰς τὰ διψῶντα χεῖλη σου* ». Μόνον κατὰ τῶν καπήλων τούτων τοῦ μεσαιῶνος ἐκήρυξε πόλεμον ἢ μᾶλλον γέλωτα ὁ συγγραφεὺς, ἀκολουθῶν τὸ παράγγελμα τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου « *Hæc tu irride, ut eis ridenda ac fugienda comendes* ». Οὕτω, ὅταν ἐν σελ. 180 λέγῃ « *ὅτι τὸ αἷμα τῆς Ἰωάννας ἔβραζεν εἰς τὰς φλέβας τῆς ὡς τὸ ὕδωρ τοῦ Ἰορδάνου, ὅτε ἐβυθίσθη εἰς αὐτὸν τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος* », ἢ ἐν σελ. 153 ὅτι κατὰ τὸν μέγαν Ἀλβέρτον « *τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἔμεινεν ἐγκεχαραγμένον ἐπὶ τῆς βράχειος τοῦ ὄνου, ὃν ἀρέβαινεν ὁ Σωτὴρ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα* », ἢ κατωτέρω « *ὅτι οἱ εὐσεβεῖς πετεινοὶ τῶν Ἱεροσολύμων ρηστεύουσιν ἐκουσίως κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῶν παθῶν* », οὐδόλως προτίθεται νὰ χλευάσῃ τὸν Ἰησοῦν, ὡς ἄγιοί μου Πατέρες, ἀλλὰ τοὺς μωροὺς ἐκείνους θεολόγους, οἵτινες μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰ εὐαγγελικὰ θαύματα, ἐτόλμησαν μὲ ταῦτα καὶ

μυρίας άλλας γελοίας ἐπινοήσεις νὰ παραμορφώσῃσι τὴν
 θείαν φυσιογνωμίαν τοῦ Σωτῆρος, παριστῶντες αὐτὸν ὡς
 ἄλλον Ἀπολλώνιον Τυανέα. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ δόγματα ἐμ-
 παίζει, νομίζω, ὁ συγγραφεὺς στιγματίζων ἐν σελ. 197
 τοὺς συζητοῦντας αὐτὰ διὰ μαχαιρῶν, πλαστογραφίας καὶ
 λακτισμάτων, ἢ τοὺς ἀργοὺς ἐκείνους θεολόγους, οἵτινες
 συνεσώρευον αἰσχρολογίας, ἵνα ἐξακριβώσῃσι τί γίνεται ἐν
 τῷ στομάχῳ τοῦ μεταλαμβάνοντος τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος
 καὶ ποῦ ἔπειτα μεταβαίνει, καὶ ἐπλημμύρου δι' αἵματος
 τὴν Ἀνατολὴν φιλονεικοῦντες περὶ τῆς διπλῆς φύσεως τοῦ
 Ἰησοῦ, ἵνα ἀπολεύσῃσι πλουσιωτέρας Ἐπισκοπίας, ὡς ὁμο-
 λογεῖ ὁ σύγχρονος Ἄγ. Ἰσιδώρος ὁ Πήλουσιώτης, καθ' ὃν οἱ
 τότε ἀρχιερεῖς «περὶ πράγμα τι θεῖον καὶ λόγου κρείττον
 διαφωεῖν προσποιοῦνται ὑπὸ φιλαρχίας ἐκβαχθένμε-
 νοι». Τί δὲ νὰ εἶπω περὶ τῶν Συναξαρίων τῆς «Καίλοκαι-
 ριῆς», τοῦ «Νέου Παραδείσου» καὶ τῆς «Ἀμαρτωλῶν
 Σωτηρίας», καὶ πρὸ πάντων περὶ τοῦ αἰσχίστου «Ἐξομο-
 λογητάρου» τοῦ Νικοδήμου, τὰ ὅποια μέχρι σήμερον μι-
 αίνουσι τὰς ἀκοὰς καὶ διαφθείρουσι τὰ ἦθη τοῦ λαοῦ, περι-
 στῶντά εἰς αὐτὸν τοὺς ἰδρυτὰς τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς βλα-
 κας ἢ ἀγύρτας; Μήπως καὶ τὰ συναξάρια ταῦτα ἀποτελοῦσι
 μέρος τῆς θρησκείας, ἐνῶ πλὴν τῆς αἰσχροπότητος εἶναι καὶ
 ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὑπὸ μανιχαϊκῆς πλάνης μεμολυσμέ-
 να; Οἱ καθολικοὶ αὐτοὶ δὲν ἀναγινώσκουσι πλέον τὸ μαρτυ-
 ρολόγιον τοῦ Οὐζουάρδου ἢ τὸ συναξάριον τοῦ Μαυρολύκου,
 ἀλλὰ προσκαλοῦσιν εἰδήμονας λογίους, ἵνα συντάξωσιν ἂν ὅχι
 ἀνεπιλήπτους εὐσχημονεστέρας τουλάχιστον ἀγιογραφίας.*

* Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐν ἔτει 1863 ἐκδοθεῖσα «Vie des Saints par une
 société d'Ecclesiastiques et de gens de lettres sous les auspices de

Ὁ σήμερον Χριστιανισμὸς, σεβαστοὶ μου Πατέρες, δύναται νὰ συγκριθῆ πρὸς ὠραίαν βαφάηλιον εἰκόνα, τὴν ὁποίαν ἄλλοι πάλῃλοι γενεαὶ ἀμαθῶν ζωγράφων παρεμόρφωσαν δι' ἀφυῶν ἐπιχρώσεων. Οὐδεὶς δύναται νὰ κατηγορήσῃ ὡς ἀσεβῆ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Βαφαήλου τὸν ἀποξέοντα τὰ πρόσθετα χρώματα, ἵνα θαυμάσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀριστοτέχνου ἐν τῇ ἀρχετύπῳ αὐτῆς ἀπλότῃ καὶ καλλονῇ, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον νὰ μεμφθῆ ὡς ἀντιχριστιανικὸν τὸ ἔργον τοῦ ζητοῦντος ν' ἀποπλύνῃ ἀπὸ τῆς θρησκείας τοὺς ῥύπους τοῦ μεσαιῶνος. Ἀπέδειξις δὲ ἀκαταμάχητος ὅτι τὰ αἰσχρὰ μόνον καὶ οὐχὶ τὰ ἅγια ἐχλεύασεν ὁ συγγραφεὺς τῆς «*Ἰωάννας*» ἔστω ὅτι οὐδὲν τῶν ὅσα ἐνέπαιξεν ἠθέλετε τολμήσει, νομίζω, νὰ ὑπερασπίσητε ἀναφανδόν, οὔτε τὰς ὠμότητας, οὔτε τὰς καταχρήσεις οὔτε τὴν ἀσέλγειαν ἢ τὰς δεισιδαιμονίας τῶν ἱερέων τοῦ μεσαιῶνος· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἔκθεσις ὑμῶν ἔμεινε μυστικῇ.

Τί δὲ νὰ εἶπω καὶ περὶ τῆς κατηγορίας ἐκείνης, ἣν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀμβωνος ἀπηγγείλατε κατὰ τοῦ συγγραφεῶς «*ὅτι χλευάζει τὴν θρησκείαν διὰ τῆς συνεχοῦς παραβολῆς τῶν μυστηρίων, δογματῶν, ἱερῶν τελετῶν καὶ ἐθίμων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὰ βέβηλα (τὰ ἔθιμα δῆλ. τὰς τελετὰς κτλ. τῶν εἰδωλολατρῶν), κατηγορίας ἧτις τοσαύτην ἐμφαίνει ἀμάθειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν θείων Πατέρων, ὥστε ἐρυθριῶ δι' ὑμᾶς ἀναγκαζόμενος ν' ἀνασκευάσω αὐτήν; Μόνον ἴσως ὑμεῖς ἀγνοεῖτε ὅτι αἱ πλείστα, ἵνα μὴ εἶπω πᾶσαι αἱ τελεταὶ*

Clergé de France», καὶ ἡ ἐν Βαλγίῳ δίτομος ἐξακολουθήσις τῆς συλλογῆς τοῦ Βολλάνδου, ἧς οἱ ἐκδόται κατηγορήθησαν ὑπὸ τινων διὰ τὰς ὑπερβολικὰς παραχωρήσεις των εἰς τὸ κριτικὸν πνεῦμα τοῦ αἰῶνος.

*

τοῦ Χριστιανισμοῦ παρελήφθησαν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἁγ. Πατέρων, ἐκ τῆς εἰδωλολατρείας, καὶ πολλὰι τούτων μάλιστα εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀκόντων αὐτῶν. Οὕτω π. χ. ὁ Ἅγ. Τερτουλλιανὸς (*Ἀπολογ.* § Δ') καὶ ὁ Ἅγ. Λακτάντιος (*Instit. Div.* II, 20) ὁμιλοῦσι μετ' ἀποστροφῆς περὶ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ἔθιμου τοῦ θυμιάματος, ἀπαγορεύοντες τὴν πώλησιν αὐτοῦ εἰς τοὺς χριστιανούς ἐμπόρους· ὁ Μινοῦτιος Φηλιξ (*Οσιαν.* XXXVII) ἐξανίσταται κατὰ τῆς χρήσεως τῶν λαμπάδων, ὁ δὲ προμνημονευθεὶς Λακτάντιος (*Instit. Div.* VI, 11) ἐρωτᾷ τοὺς ζητοῦντας νὰ εἰσαγάγῃσι τὸ ἔθιμον τοῦτο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν «*Πῶς ποτε ἤθελον τολμήσει νὰ προσφέρωσιν εὐτελεῆ κηρία εἰς τὸν πλάσαντα τὸν ἥλιον καὶ τοὺς ἀστέρας, ὡς οἱ εἰδωλολάτραι εἰς τοὺς θεοὺς αὐτῶν, οἵτινες ὄντες θεοὶ τοῦ σκότους ἔχουσιν ἀνάγκην κηρίων ἵνα βλέπωσιν; Ὁ δὲ ὕδατος ἁγιασμοὺς τῶν οἰκιῶν εἶναι κατὰ τὸν Ἅγιον Τερτουλλιανὸν (*De Baptismo* περὶ τὰ τέλη) ἀπομίμησις εἰδωλολατρικοῦ ἔθιμου, αἱ δὲ λιτανεῖαι οὐδὲν ἄλλο ἢ αἱ θεωρίαι τῶν ἀρχαίων (*De Jejuniiis* σ. 553). Οἱ ἄρτοι τῆς προθέσεως ἐλήφθησαν κατὰ τὸν Ἅγ. Ἰουστίνον (*Ἀπολογ.* 6', σ. 98) παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, αἱ δὲ προσκυνήσεις εἶναι ἔθιμον Ἰνδικόν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ βάπτισμα εἶναι κατὰ τὸν Ἅγ. Τερτουλλιανὸν ἀπομίμησις τῶν ἐθνικῶν, οἵτινες ἐμύουσι δι' αὐτοῦ τοὺς νεοφύτους εἰς τὰ μυστήρια τῆς Ἰσίδος (*De Bapt.* v), τοιαύτης δὲ γνώμης εἶναι καὶ ὁ Ἅγ. Ἰουστίνος (*Ἀπολογ.* 6', 62) καὶ ὁ καθολικώτατος Λαμενναῖος (*De l'Indif.* VI, 7). Καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δόγματα καὶ μυστήρια τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἡ ἁγ. Τριάς,* ἡ Ἐνσάρκωσις,** ἡ ἔξο-*

* Βλ. ἁγ. Ἰουστίνου Ἀπολογ. Δ', 60.

** Βλ. τὴν Γενικὴν Βιογραφίαν τοῦ Michaud τόμ. νδ', εἰς τὴν

μεθολόγησις, ἡ Εὐχαριστία* κτλ., προὔπηρχον καὶ ἐπὶ τινὰ καιρὸν συνυπῆρχον μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ Ἅγ. Πατέρες, οἵτινες κατὰ τοῦτο μόνον εὐρίσκονται εἰς διαφωνίαν, ὅτι οἱ μὲν ζητοῦσι ν' ἀποδείξωσι διὰ τῆς ταυτότητος ταύτης τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν παγκόσμιον συμφωνίαν πάντων τῶν ἔθνων περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ δὲ φρονοῦσιν ἀπ' ἐναντίας ὅτι ὁ Δαίμων, προγυριζὼν τὰ δόγματα καὶ τὰς τελετὰς τῆς μελλούσης θρησκείας ἀπεκάλυψεν αὐτὰ εἰς τοὺς ἔθνικούς, ἵνα τὰ παρωδησωσιν. «Ὁ Διάβολος, ὁ πῖθηξ οὗτος τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ Ἅγ. Τερτουλλιανός, ἐκίνησε τοὺς εἰδωλολάτραις εἰς ἀπομιμησιν τῶν τελετῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ· καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτοὺς βαπτίζομένους, προσκυνοῦντας, ἀναθέτονας προσφορὰς ἐπὶ τῶν βωμῶν κτλ.» (Κατὰ Μαρκίαν. § 18). Οἱ νεώτεροι κριτικοὶ καὶ ἀρχαιολόγοι ἐπικυροῦσι κατὰ πάντα τὴν γνώμην τῶν Ἅγ. Πατέρων, ἀποδεικνύοντες ἐπιστημονικῶς διὰ τῆς παραθέσεως τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, τῶν Ἰνδικῶν μάλιστα καὶ αἰγυπτιακῶν, ὅτι πάντα τὰ δόγματα καὶ ἔθιμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας προὔπηρχον ἐν τῇ Ἀνατολῇ.* Ἄλλ' οὐδ' αὐτοὶ οἱ σήμερον ἐν τῇ Δύσει ἀπα-

λέξιν Krichna, ἔνθα παρατίθενται παράλληλα χωρὶς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἰνδίας βιβλίων. Πρβλ. Πλουτάρχ. Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος.

* Ὁ Ἅγ. Τερτουλλιανός (De praescrip xl) καὶ ὁ Ἅγ. Ἰουστίνος (Ἄπολ. 6', 98) σχολιάζοντες τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου», ὁμολογοῦσιν ὅτι ἡ Εὐχαριστία ὑπῆρχεν ἐν χρήσει καὶ ἐν τοῖς μυστηρίοις τοῦ Μίθρα. Πρβλ. καὶ A. Maury La Magie σ.37.

* Βλ. τὰ πονήματα τοῦ Aug. Duperron. Zend Avesta. Al. Maury, Leg. de l'Antiquité, Humboldt, Monuments de l'Amérique, Dubois Moeurs et Inst. de l'Inde, B. S. Hilaire Le Boudha κτλ. Ὁ δὲ κατὰ τὸν 17' αἰῶνα πολυμαθὴς ἐπίσκοπος Ἀβράγγης Δαυιδὴλ

λογηται τοῦ Χριστιανισμοῦ κρύπτουσι τὴν ὁμοιότητα ταύτην, ἢ ἀπεναντίας κρύπτουσι μεγαλοφώνως ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, συμπεριλαμβανοῦσης ἐν ἑαυτῇ πάσης τὰς ἄλλας.* Ταῦτα νομίζω ὑπεραρκούντα ἵνα πείσωσιν ὑμᾶς, σεβαστοὶ μου ἱεράρχαι, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Παπίσης» καταδεικνύων τὴν ὁμοιότητα τῶν τελετῶν καὶ ἐθίμων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς εἰδωλολατρείας εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν ἱστορίαν, τὰ πορίσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης καὶ, ὅπερ μείζον, μὲ τοὺς Ἁγ. Πατέρας, τῶν ὁποίων τὰ συγγράμματα συναφωρίσατε, ἐν ἀγνοίᾳ σας νομίζω, μετὰ τῆς «*Ἰωάννας*». Ἀλλὰ θαρσαῖτε· οἱ ἅγιοι οὗτοι δὲν εἶναι μνησίκαχοι, καὶ ἴσως κατὰ τὴν ὥραν ταύτην δέονται τοῦ Ἰψίστου ὑπὲρ ἡμῶν λέγοντες «*Ἄφες αὐτοῖς, Κύριε, οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσιν.*»

Ἐν μόνον μένει ἀκόμη νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν τῷ ὄντι παρέβη ὁ συγγραφεὺς τὸ εὐαγγελικὸν παράγγελμα τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἐμπαίξας, σκώψας καὶ μυκτηρίσας τὰς ἀνοησίας τῶν μεσχιωνικῶν θεολόγων, ἀντὶ τῆς ἀναιρέσεως

Οὗτος συνήνωσε ὑπὸ τὸν τίτλον *Alnetanae Quaestiones* πάντα τὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τοῖς εὐαγγελισταῖς καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσιν ἀπαντῶμενα παράλληλα χωρῖα. Βλ. καὶ τὸ ἐν τῷ ἡμετ. Πανεπιστημίῳ πόνημα τοῦ Picart. «*Céremones religieuses de tous les peuples de la terre*»· ὁ δὲ χριστιανικώτατος Σατωβριάνδος λέγει ἐν ταῖς Ἱστορ. Μελέταις «*Τὸ θυμίαμα, τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, αἱ λυχνίαι, αἱ λαμπάδες, αἱ θόνοι, τὰ ἄσματα, αἱ λιτανεαὶ, αἱ ἐπέτειοι ἑορταὶ κτλ. μετηνέχθησαν ἀπὸ τῶν καταπεσόντων βωμῶν εἰς τὰ θυσιαστήρια. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐνεδύθη τὰ κοσμήματα τῆς ἡττηθείσης εἰδωλολατρείας*». Οὐδὲν πλείοτερον εἶπεν ὁ συγγραφεὺς τῆς «*Ἰωάννας*».

* Βλ. τὸ πόνημα τοῦ Lamennais *De l'Indifference* κτλ. καὶ τὰς ἐπιτυχῶς ἐξελληνισθείσας ἀπὸ τοῦ κ. Βράϊλα Μελέτας κτλ. τοῦ Nicolas εἰς τὸμ. ἄ.

σούτας σοβαρώς, ἐπικαλούμενος κατ' αὐτῶν τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας. Τὸ κατ' ἐμέ, ἄχολος ὢν ἐκ φύσεως, ἤθελον θεωρήσει προθύμως ὡς ἀντιχριστιανικὰ τὰ σκώμματα καὶ τοὺς ἐμπαιγμούς, ἂν ὑπῆρχεν ἄλλο ὄπλον πλὴν τοῦ γέλωτος κατὰ τῆς ἀνοησίας. «*Ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη μᾶς ἀναγκάζει πολλάκις νὰ ἐμπαίζωμεν τὰς ἀνοησίας του, ἵνα τὰς καταστήσωμεν μισητάς καὶ φευκτέας*» ἔγραφεν ὁ ἱερός Αὐγουστίνος, δικαιολογῶν τὰς εἰρωνείας τὰς ὁποίας μετεχειρίσθη κατὰ τῶν ἐν Ἀφρικῇ θεολόγων, οὓς ὠνόμαξε σκωπτικῶς κομήτας. Τῆς αὐτῆς δὲ γνώμης ἦσαν, καθ' ὅσον γνωρίζω, καὶ οἱ ἄλλοι Πατέρες. Ὁ Ἄγ. ἱερώνυμος χλευάσας ἀνηλεῶς τοὺς αἰρετικούς διὰ τῶν *Ἐπιστολῶν* του, ὁ Ἄγ. Βασίλειος εἰρωνευθεὶς τοὺς ἀγραμμάτους οἵτινες ὠμίλουν περὶ θεολογίας, ὁ Ἄγ. Εἰρηναῖος μυρία συσσωρεύσας σκώμματα κατὰ τῶν Γνωστικῶν καὶ αὐτὸς τέλος πάντων ὁ πικρὸς καὶ ἀγέλαστος Ἄγ. Τερτουλλιανὸς λέγων «*Ἄν ἀπαρτῶνται ἐν τοῖς βιβλίοις μου χωρὶα κινουῦντα τὸν γέλωτα, τοῦτο προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἅτινα ἦσαν φύσει γελοῖα· καὶ τὰ τοιαῦτα μόνον διὰ τοῦ γέλωτος πρέπει νὰ πολεμῶνται, ἵνα μὴ δίδεται εἰς αὐτὰ περισσοτέρα ἀφ' ὅσων ἀξίζουσι σημασία διὰ σπουδαίας ἀναιρέσεως*».* Ἐκ τούτων βλέπετε, σεβασμιώτατοι ἱεράρχαι μου, ὅτι ἡ διὰ τοῦ σκώμματος τιμωρία τῆς ἀνοησίας οὐδόλωσ ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀφοῦ μετεχειρίσθησαν αὐτὴν οἱ ἀγιώτατοι τῶν Πατέρων. Ὁ συγγραφεὺς τῆς «*Ἰωάννας*» περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ παραθέσῃ ἀνευ σχολίων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ χωρὶα τῶν θεολόγων τρυ μεσαιῶνος· ἂν δὲ ἐγεννήθη ὁ γέλωσ, «*τοῦτο προέρχεται ἐξ αὐτῶν τῶν*

* Apud Montalte σ. 160.

πραγμάτων, ἅτινα ἦσαν φύσει γελοῖα». Καὶ τῷ ὄντι τί γελοιωδέστερον ἢ νὰ βλέπη τις τὴν θρησκείαν, εἰς ἧς περιμένομεν τὴν μέλλουσαν ἡμῶν σωτηρίαν, οὕτω ἀσυστόλως νοθευομένην μὲ τὰς γελοίας ἐπινοήσεις ἀνοήτων καλογήρων, συζητούντων περὶ τοῦ τί γίνεται ἐν τῷ στομάχῳ τοῦ μεταλαμβάνοντος τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, ἢ Συνόδων συνερχομένων ν' ἀποφασίσωσιν «*ἂν ἀνῆκουσιν ἢ ὄχι εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος αἱ γυναῖκες*»; Πῶς ἄλλως ἢ παίζων ἠδύνατο νὰ δμηλήσῃ ὁ συγγραφεὺς περὶ τοιούτων πραγμάτων, ἀφοῦ κατὰ μὲν τοὺς Πατέρας «*Μόνον διὰ τοῦ γέλωτος τιμωρεῖται ἡ ἀνοησία*», κατὰ δὲ τὴν Γραφὴν «*Κύριος ἀληθινῶν στόμα ἐμπλήσει γέλωτος*»; Μίαν μόνην δικαίαν μομφὴν δύναται τις ν' ἀποτείνῃ εἰς τὸν γράψαντα τὴν «*Ἰωάννην*», ὅτι οὐδὲν νέον εἶπεν ἐν τῷ βιβλίῳ του. Ἐπιχειρήσας ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἱερέων τοῦ μεσαιῶνος ἦσαν δεισιδαίμονες, ἄρπαγες, κακοῦθεις καὶ αἱμοδόρβοι ὁμοιάζει ἀνθρώπον ἀναβλίνοντα ἐπὶ ὑψώματος, ἵνα ἀναγγείλῃ εἰς τὸ κοινὸν ὅτι οἱ σκορπίοι εἶναι φαρμακεροί, αἱ ἔχιδναι ἰοδόλοι καὶ οἱ σφήκες ἔχουσι κακὰ κέντρα. Γελάσατε ἂν θέλετε μὲ τὴν ἀπλότητα τοῦ καλοῦ τούτου ἀνθρώπου, ἐμπαίζατε τὰς ἀνακαλύψεις του, ἀλλὰ, πρὸς Θεοῦ, μὴ ζητεῖτε νὰ τὸν στείλητε εἰς τὴν φυλακὴν ὡς ὑβρίσαντα τὰ ἀξιώματα ταῦτα φαρμακερὰ ζῶα, διότι τοῦτο ἤθελεν εἶναι ἀσυνειδησία.

Καὶ μὴ εἶπητε, Ἅγιοί μου Πατέρες, ὅτι παρενόησατε τὸν σκοπὸν τοῦ συγγραφέως, σκώπτοντος τοὺς γελοίους ἱερεῖς καὶ οὐχὶ τὴν θρησκείαν. Τὰ χωρία δι' ὧν ἐξηγεῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ εἶναι πολλὰ καὶ σαφῆ, αἱ δὲ παραπομπαὶ αὐτοῦ ἀκριβεῖς καὶ εὐεξέλεγκτοι, ὥστε δύσκολος ἢ μᾶλλον ἀδύνατος ἦτο πᾶσα παρενόησις. Εἰπέτε μᾶλλον ὅτι ὠργίσθητε κατ' αὐτοῦ, διότι εἶπεν ἐν τῷ προοιμίῳ του ὅτι με-

ταξὺ πάντων τῶν σήμερον χριστιανικῶν ἐθνῶν μόνοι ἡμεῖς στερούμεθα θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ὅτι ἐνῶ πανταχοῦ καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ ὀρθοδόξῳ Ῥωσσίᾳ ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία ρυθμίζεται ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ προοδευόντος πολιτισμοῦ, μόνον ἡμεῖς μένομεν προσκολλημένοι εἰς τοὺς τύπους τοῦ μεσαιῶνος ὡς τὰ δοστροίδια εἰς τὸν βράχον, ἐκλέγοντες τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Ἰψίστου μεταξὺ τῶν ἀναλαβήτων, ἀσπαζόμενοι βυζαντινὰς μαυρογραφίας καὶ ἀκροώμενοι διώρους ῥινοφωνίας, τὰς ὁποίας ἀπεδοκίμαζε καὶ αὐτὸς ὁ Ἅγιος Βασίλειος.* Πιθανὸν νὰ δυσηρεστήθητε καὶ δι' ὅσα ἐν σελ. 152 εἶπεν ὁ συγγραφεὺς περὶ τοῦ ἡμετέρου κλήρου ὅτι δηλ. *ἐνῶ οἱ ἐν τῇ Δύσει ἱερεῖς ἀπέκτησαν ὀξεῖς ὄνυχας καὶ ἰοβόλους ὀδόντας, παρ' ἡμῶν ἀπ' ἐναντίας κατήτησαν βαθμηδὸν ἀβλαβεῖς καὶ χειροῦθεις ὡς οἱ ἐργέλεις τῆς Κωπατδος* καὶ ἵνα διαψεύσῃτε αὐτόν, νομίζοντα ὑμεῖς καλοὺς ἀνθρώπους, ἐσπεύσατε νὰ δεῖξετε ὅτι ἔχετε καὶ ὑμεῖς ὀδόντας. Συγχωρήσατέ με ὅμως νὰ παρατηρήσω, Ἅγιοί μου Πατέρες, ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν μετὰ τῆς θρησκείας, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας ὑβρίζετε, καταμηνύετε καὶ διαβάλλετε τὸν συγγραφέα. Ἴσως προφασισθῆτε ὅτι ἡ σήμερον διανοητικὴ κατάστασις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μὴ ὄντος εἰσέτι εἰς θέσιν νὰ διακρίνη τὰ ἀληθῆ ὄρια τῆς θρησκείας, καθίστα ἀναγκαῖα προφυλακτικὰ μέτρα κατὰ τῆς « Ἰωάννας », δυναμένης νὰ κλονήσῃ τὰς πεποιθήσεις τῶν συγγεόντων ἀκόμη τὴν θρησκείαν μετὰ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ τούτου δοθέντος, τίνα λογικὸν σκοπὸν εἶχον αἱ ὑμέτεραι ἀπα-

* Βλ. τὸν δημοσιευθέντα διὰ τοῦ « Διῶνος » ἐν τῷ Ἀθηναίῳ λόγον περὶ Καλλονῆς τοῦ κ. Πέλλη.

χορεύσεις και τίνες ἠλπίζετε δι' αὐτῶν νὰ προφυλάξετε ; Οὐχὶ βεβαίως τοὺς μὴ γνωρίζοντας ν' ἀναγινώσκωσιν, οἵτινες οὐδόλως ἐκινδύνευον, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τοὺς γραμματισμένους, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ περιέργεια δεκαπλασιάζεται διὰ τῶν τοιούτων ἀπαγορεύσεων. Ταῦτα κάλλιον παντὸς ἄλλου ἐγινώσκετε, σεβασμιώτατοι ἱεράρχαι μου, ἀλλὰ συγχρόνως ἐγνωρίζετε ὅτι χάρις εἰς τὴν παντελῆ ἔλθεισιν χριστιανικῆς διδασκαλίας ὑπάρχουσιν ἀκόμη παρ' ἡμῖν ἀναγνώσται τῆς «*Ἀμαρτωλῶν Σωτηρίας*», γρατῖδια λιθανίζοντα τὴν Ἁγ. Παρασκευὴν καὶ εὐσεβεῖς προσκυνηταὶ νομίζοντες ὅτι ἡ ἐν Τήνῳ Παναγία εἶναι εὐσπλαγχνικωτέρα τῶν ἀλλαχοῦ, ὡς οἱ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐκεῖνοι Μεγαρεῖς οἱ ἰσχυρίζομενοι ὅτι ἡ ἐν Μεγάρῳις σελήνη εἶναι μεγαλύτερα τῆς τῶν Ἀθηνῶν. Τούτους ἠλπίσατε διὰ τῶν κραυγῶν ὑμῶν νὰ ἐξεγείρετε κατὰ τοῦ συγγραφῆως, τὴν μάμμην, τὴν τροφὸν καὶ τοὺς ὑπηρέτας του ! Ἵμεῖς «*τὸ φῶς τοῦ κόσμου*» ἐβασίσθητε ἐπὶ τοῦ σκότους τῆς ἀμαθείας, ἵνα ἐκδικηθῆτε διαβάλλοντες ὡς ἐχθρὸν τῆς θρησκείας, τὸν μόνας τὰς καταχρήσεις τῶν ἱερέων ἀποστραφέντα, τὰ δὲ εὐαγγελικὰ παραγγέλματα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μετὰ τῆς εὐλαθείας ἀκολουθοῦντα, ὥστε ἐπὶ πέντε κατὰ συνέχειαν μῆνας ἀπειλούμενος, καταδιωχόμενος, ὀνομαζόμενος *ἐχιθνα*, *κακοῦργος*, *ὄργανον τοῦ Σαταρᾶ*, *μυσαρός*, *ἀνατροπέυς τῶν καθεστῶτων* κτλ., οὐδὲ γρῦ ἀπεκρίθη εἰς πάντα ταῦτα, ἐνῶ τόσον εὐκολὸς ἦτο ἡ ἀπάντησις. Δὲν ἐννοῶ βεβαίως διὰ τούτου ἅτι ἠδύνατο νὰ διαγωνισθῆ πρὸς τὸν Ἁγ. Καρυστίας κατὰ τὴν εὐροίαν τῶν ὑβριστικῶν ἐπιθέτων, διότι οὐδεὶς ὁ δυνάμενος ν' ἀμφισβητήσῃ εἰς τοὺς ρασοφόρους τὴν δάφνην τοῦ εἶδους τούτου τῆς φιλολογίας, ἀλλ' εἰς τὰς ὑβρεῖς ταύτας ἠδύνατο ἀπολογούμενος ν' ἀντιτάξῃ πράγματα. Ὅτι π. χ. δὲν ἀνήκει εἰς ὑμᾶς, Σε-

βασμιώτατοι ἱεράρχημι, νὰ κατηγορῆτε τοὺς ἄλλους ὡς ἀνατροπῆς τῶν καθεστῶτων, ἐνῶ ἀπὸ τριῶν ἡδὴ ἐτῶν ἀνατρέπετε καὶ καταπκτεῖτε τοὺς τε θεῖους κανόνας καὶ τοὺς νόμους τοῦ κράτους, ζητοῦντες μεταθέσεις· ὅτι πολὺ ὀλιγώτερον ἀρμόζει εἰς ὑμᾶς νὰ κατηγορῆτε τοὺς ἄλλους ὡς ἀσεβεῖς, ἐνῶ τόσον ὀλίγον σέβεσθε τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ὥστε τελεῖτε ἀντικανονικὰ μνημόσυνα τὰς κυριακάς, τοὺς δὲ Ἁγίους τόσον ὀλίγον τιμᾶτε, ὥστε ἀλλάσσετε τὰ ὀνόματα αὐτῶν κατὰ τὰς πολιτικὰς περιστάσεις, καθιστῶντες αὐτοὺς ὅτε μὲν Ὀθωνιστὰς ὅτε δὲ Ἐπαναστάτας,* καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀρχιερατικὸν ὑμῶν ἔνδυμα τόσον ὀλίγον σέβεσθε, ὥστε γράφετε εἰς τοὺς ἰδιώτας ὑβριστικὰς ἐπιστολάς, ὁσάκις εὐρίσκετε ὅτι οὗτοι δὲν ἐπλήρωσαν ἀρκούντως ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας ἀμισθὶ χρεωστεῖτε νὰ προσφέρετε.** Ταῦτα καὶ μυρία ἄλλα ἡδύνατο νὰ εἶπη, λαμβάνων τὴν ὕλην ἐκ τῶν ἐφημερίδων,

* Ὅτε ὁ νέος Δόσιος ἐπυροβόλησε κατὰ τῆς βασιλείσης Ἀμαλίας, ἀνετέθη ἐν τῇ ναῶ τῆς Μητροπόλεως εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Σώζοντος, τοῦ σώσαντος τὴν ἀπὸ τῆς δολοφόνου σφαίρας τὴν ἄσπιλον, ἀμβλύοντο, ἀχραντο, ἀφθορον βασιλίσσαν του, ὡς ὠνόμαζε τότε ὁ Ἅγιος Μητροπολίτης τὴν Ἀμαλίαν. Μετ' ὀλίγον ἕμως ἐπαλθούσης τῆς ἔκταθριανῆς μεταπολιτεύσεως, τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγ. Σώζοντος μετεβλήθη εἰς Ἁγ. Ἐλευθέριον, εἰς μνήμην τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ἐκαθάρισε τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος ἀπὸ τοὺς τυράννους. Βλ. τὸ ἐν τῇ «Δύγη» καταχωρισθὲν τότε περὶ τούτων ἄρθρον.

** Ὁ Ἅγ. Λέων ἐκάνονισε «Nullus pro mortuis sepelliendis pecunias capiat.» Τοιοῦτός τις κανὼν ὑπάρχει, νομίζω, καὶ παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ. Ἄλλ' ὁ Ἅγ. Καρυστίας, ὅστις ὀλίγον φαίνεται, φροντίζει περὶ τῶν κανόνων, κατὰ τὴν κηδεῖαν τῆς μακαριότητος Ἐλ. Τοσίτσα, λαβὼν ὡς ἀμοιβὴν τῆς παρουσίας του δραχμὰς πεντήκοντα καὶ εὐρίσκων τὸ ποσὸν τοῦτο δυσανάλογον πρὸς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἔγραψεν εἰς τὸν ἐπιτετραμμένον τὰ τῆς τελετῆς ἐξιότιμον κ. Γ. Σκουζὴν ἀπρεπεστάτην ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀπῆτει. «νὰ πληρωθῇ ἀξιοπρεπῶς.»

δι' ὧν ὑβρίζετε καθ' ἡμέραν ἀλλήλους ὡς σιμωνικλοῦς, παραβάτας τῶν κηρόνων κτλ. Ἀλλὰ περὶ τούτων πάντων ὀλίγον φροντίζει ὁ συγγραφεύς. Ἄν κατὰ τὸ παράδειγμα καὶ τὸ παράγγελμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἁγ. Πατέρων μισεῖ τοὺς θρησκοκαπήλους, τοσοῦτον ὅμως ἀποστρέφεται τὸ σκάνδαλον, ὥστε ἐπιχειρήσας νὰ καταδείξῃ τὴν ἐκ τούτων βλάβην, ἀντὶ νὰ στρέψῃ γύρω του τὸ βλέμμα, ἀνέτρεξεν εἰς ἀπέχουσαν καὶ ἄγνωστον σχεδὸν τοῦ μεσαιῶνος ἐποχὴν, ἵνα ἀποφύγῃ πᾶσαν προσωπικότητα. Εἰς οὐδὲν ἀνήκων τῶν παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῶν κομμμάτων, οὔτε εἰς τὴν ὀρθόδοξον ῥωσικὴν οὔτε εἰς τὴν βιβλικὴν προπαγάνδαν, οὐδένα προτίθηται διὰ τοῦ βιβλίου του πολεμικὸν σκοπὸν, ἀλλ' εἶπε περὶ πάντων τὴν ἀλήθειαν, στιγματίσας τὸ κακὸν καὶ τὸ γελοῖον ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εὔρεν αὐτό, παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις, τοῖς Λατίνοις ἢ διαμαρτυρομένοις, ὑπὸ τὸ ῥάσον τοῦ μοναχοῦ ἢ τὸν τρίβωνα τοῦ φιλοσόφου· γνωρίζων δὲ ὅτι ἡ διόρθωσις τῶν κακῶς ἐν τῷ κόσμῳ ἐχόντων δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς θεωρητικούς λογίους, δαπανᾷ τὰς ἡμέρας του κύπτων ἐπὶ τῶν βιβλίων του. Ἀφήσατε αὐτὸν ἥσυχον τέλος πάντων! Τοῦτα συμβουλεύω ὑμᾶς πρὸς ὄφελος ὑμῶν μᾶλλον ἢ τοῦ συγγραφέως, ὅστις ἂν δὲν ἐλυπεῖτο βλέπων λειτουργοὺς τοῦ Ἰψίστου παρεκτρεπομένους εἰς τοιαύτας ἀντευαγγελικὰς φωνασκίας, ἤθελε χαίρει διὰ τὴν δημοτικότητα, ἣν ἀπέκτησε δι' αὐτῶν τὸ βιβλίον του. Ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα» ἡ προωρισμένη, ὡς πάντα τὰ ἐν Ἑλλάδι ἐκδιδόμενα βιβλία, ν' ἀναγνωσθῇ ὑπὸ εὐαρίθμων τινῶν λογίων, ἀναγνώσθη χάρις εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς ἐν ταῖς λέσχαις, τοῖς καφενείοις καὶ τοῖς παντοπωλείοις καὶ ἐνίοτε μεγαλοφώνως, ἵνα ἀκούωσι καὶ οἱ μὴ ἐξεύροντες ν' ἀναγινώσκωσιν, ὁ δὲ Ἁγ. Ναζαρέτ καὶ ὁ ἡγούμενος τοῦ Ἁγ. Σάββα ζητοῦσιν ἀντίτυπα αὐτῆς ἐκ τῶν περάτων τῆς Συρίας.

Τοιαῦτα εἶναι σήμερον τ' ἀποτελέσματα τῶν ἱερατικῶν ἀπαγορεύσεων· τὸ δὲ σωτήριον ἔτος 1866 εἶναι εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἀκατάλληλον δι' ἀφορισμούς καὶ καταδιώσεις συγγραφέων. Τὸ ἱεροκρατικὸν οἰκοδόμημα καταρρέει πανταχοῦ, ἡ γαλλικὴ γερουσία καθιστρώνει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, γενικὴ περιέργεια καὶ ἄκρατος πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν ὄργασμός κατέχει πάντας τοὺς λαούς, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ τούτου σάλου ἀνεγείρεται τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἀποτινάσσον τὸν ζυγὸν τῆς μεσαιωνικῆς θεολογίας καὶ θυσιάζον τὸ γράμμα, ἵνα προσκολληθῇ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πάντες φαίνονται ἐνοήσαντες ὅτι, ἵνα διασωθῇ ἡ κλυδωνιζομένη κιβωτὸς τῆς πίστεως, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὰ λαθραίως ἐπιβιβάσθέντα ἐπ' αὐτῆς ἱερατικὰ ἐμπορεύματα. Πλῆθος κριτικῶν, φιλολόγων, ἀνεξαρτήτων θεολόγων καὶ προοδευτικῶν ἱερέων ἐνασχολοῦνται νυχθημερόν εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῶν μνημείων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ταμειεύοντες τὰ χρήσιμα καὶ ῥίπτοντες εἰς τὸ πῦρ τὰ ζιζάνια. Ὁ Collannis, ὁ Reville, ὁ Reuss, ὁ Rost, ὁ Channing, ὁ Parker, ὁ Keim, ὁ Schenkel, ὁ Quinet καὶ λοιποὶ κρατοῦσι τὴν σκαπάνην καὶ κράζουσιν «*Ἐπρός!*» ἤγουν «*Ὅπισω*» πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ ἀποστολικοῦ Χριστιανισμοῦ, τὰ χω-
 » ρίζοντα ἡμᾶς ἀπ' αὐτοῦ μεσαιωνικὰ μεσότοιχα πρέπει νὰ
 » καταπέσωσι καὶ ὁ ἀποκρύπτων εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας
 » τὸν οὐρανὸν θεολογικὸς ἱστός πρέπει νὰ σχισθῇ.» Τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς θρησκευτικῆς ἀναγεννήσεως, τὸ ἐξεγείρον δλόκληρον τὴν χριστιανικὴν οἰκουμένην, θέλει πνεύσει τάχιον ἢ βράδιον καὶ ἐφ' ἡμᾶς. Ὁ καιρὸς ἴσως δὲν εἶναι μακρὰν ὅτε θὰ εἴπωσι καὶ οἱ Ἕλληνες «*Δὲν θέλομεν πλέον νὰ ἡμεθα Βυζαντινοί, ἀλλὰ Χριστιανοί!*» Καὶ τότε, Ἅγιοι μου μου Πατέρες, ὅταν ἡ ἡὼς αὕτη καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἀνατείλῃ, ἂν

ἐπιμένετε ἀκόμη θεωροῦντες ὡς καταχθόνιον δαίμονα τὸν
συγγραφέα τῆς «*Ἰωάννας*», θέλετε ἀναγκασθῆ τοῦλάχιστον
ἀντὶ *Σατανᾶ* νὰ ὀνομάσετε αὐτὸν *Ἐωσφόρος*.

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine is incurred by retaining it
beyond the specified time.

Please return promptly.

Oligai lexels eis apantesin tes h
Widener Library 007005571

3 2044 088 812 045